

#44

Zeszyty Artystyczne

TKANINA ARTYSTYCZNA
Wobec współczesności

TEXTILE ART
In the face of contemporary times

Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz
w Poznaniu

2(44)/2023

Nina Kruger

Współczesna artystka tekstylna, posiada stopień magistra sztuki Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu oraz stopień licencjata University of Pretoria w Republice Południowej Afryki. Jej praktyka eksploruje wzajemne oddziaływania między ludźmi, zwierzętami, roślinami a środowiskiem, wykorzystując zebrane organiczne włókna i materiały. Korzystając z własnych technik filcowania i nawlekania, Kruger zagłębia się w teorii posthumanizmu i nowego materializmu. Szeroko wystawiała swoje prace, w tym na indywidualnej wystawie „Hide and Seek” w Galerii Design UAP w Poznaniu, oraz została nagrodzona drugą nagrodą w konkursie Barclays Africa L’Atelier, co zapewniło jej pobyt artystyczny w Sylt Kuns Raum w Niemczech.

Zeszyty Artystyczne
nr 2 (44)/2023, s. 159-169

Nina Kruger

Na widoku: zglębianie posthumanizmu poprzez współczesną tkaninę artystyczną

Prolog

Spotkanie z nieoswojonym: refleksje na temat związku ludzi z organizmami spoza świata ludzkiego

Celem niniejszego prologu jest przedstawienie ucieleśnionego posthumanistycznego doświadczenia, które wpłynęło na moje spojrzenie na stosunek człowieka do organizmów nienależących do gatunku ludzkiego. Tekst ilustruje teorie i koncepcje, które wpłynęły na moją praktykę sztuki włókna i sposób, w jaki wchodzę w interakcje z otoczeniem. Rzuca ponadto światło na zacierające się granice między ludźmi, zwierzętami, roślinami i środowiskiem.

Podczas wyprawy pod namiot do rezerwatu przyrody Cape Vidal na wschodnim wybrzeżu RPA zdałam sobie sprawę, że nie jestem przygotowana do obcowania z dziką przyrodą. Wybierając się tam nie zdawałam sobie sprawy z tego, jak bardzo będziemy narażeni na kontakt z wolno żyjącymi zwierzętami. W rezerwacie można spotkać różne zwierzęta, takie

jak bawoły, słonie, nosorożce, lamparty, a także zagrożoną wyginieciem małpę Samango. Mój niewielki namiot nie dawał poczucia bezpieczeństwa, przez co czułam się pozbawiona ochrony w tym niebezpiecznym otoczeniu. Przyzwyczajone do ludzi zwierzęta zbliżały się do obozu. Małpy Samango ukradły nam jedzenie i zaatakowały, zmuszając nas do użycia procy w celu obrony. Nasze bezpieczeństwo zostało dodatkowo zagrożone, gdy obóz zwęszyły hieny i dziki, zmuszając nas do wzmocnienia naszych namiotów prowizorycznymi konstrukcjami i alarmami. Pozornie niewinny kemping zamienił się w historię przypominającą fabułę „Władcy much”.

Kiedy nasza grupa połączyła siły, by odeprzeć atak małp i ochronić nasz obóz, poczułam pokrewieństwo ze starożytnymi przodkami i zaczęłam się intensywnie zastanawiać nad tym, jak wyglądałaby ich walka o przetrwanie. Doświadczylam zatarcia granic między różnymi organizmami rywalizującymi o zasoby, w czym zawiera się fundamentalna prawda, którą często pomijamy w naszej nowoczesnej, miejskiej egzystencji. Doprowadziło mnie to do pogłębionej refleksji nad organizmami innymi niż ludzkie, z którymi regularnie wchodzę w interakcje w moim codziennym życiu, lecz których często nie dostrzegam, jak również do refleksji nad tym, że ludzie nie powinni być aż tak w centrum świata, a co ma związek z koncepcją antropocenu.

Spotkanie ze zwierzętami, podczas którego sama byłam bezbronnym zwierzęciem, wyraźnie przypomniało mi, że wszelkie organizmy żywe i środowiska nie powinny być przyjmowane za coś oczywistego, jak zresztą wiele innych rzeczy we współczesnym świecie. Co więcej, to doświadczenie skupiło moją uwagę na najbliższym otoczeniu i skłoniło mnie do bardziej intensywnego poszukiwania i odkrywania różnych organizmów innych niż ludzkie.

Wstęp

Interakcja między teorią a moją współczesną praktyką tkaniny artystycznej jest skomplikowana i wieloaspektowa. Moje teoretyczne inklinacje znacząco wpływają na decyzje dotyczące medium, tematu i techniki, a praktyka sama w sobie stanowi płaszczyznę do eksperymentowania z organicznymi włóknami i materiałami, wzbogacając moje teoretyczne rozumienie. Niniejszy artykuł przedstawia moją praktykę artystyczną na studiach magisterskich na UAP, ze szczególnym uwzględnieniem wykorzystania materiałów organicznych i technik tkanin artystycznych. W tekście odnoszę się do teorii posthumanizmu, pokazując, w jaki sposób uwzględnia ona często pomijaną relację człowiek–materia w naszym najbliższym otoczeniu.

Przyjmując podwójną strukturę fabularną, artykuł omawia wybrane prace artystyczne i doświadczenia, które je kształtują, zestawiając je

z badaniami posthumanizmu, analizując koncepcje i teksty autorów takich jak np. Donna Haraway i Rosi Braidotti. Badam także procesy obserwacji, zbierania i przekształcania organicznych włókien i materiałów oraz przedstawiam techniki stosowane przeze mnie w praktyce twórczej. Tym samym ukazuję, w jaki sposób podejścia te łączą się z posthumanizmem, odzwierciedlając ewolucję mojej praktyki w ramach teoretycznych.

Chociaż nie staram się wyciągać wniosków na temat relacji między człowiekiem a tym, co nie należy do świata człowieka, artykuł bada te powiązania, które wpływają na moje własne myśli i sztukę. W tekście podkreślam zarazem, że – odnosząc się do tych teoretycznych koncepcji – współczesna tkanina artystyczna może rzucić światło na pomijaną często różnorodność biologiczną, jednocześnie odnosząc się do istotnych aspektów współczesności.

Posthumanizm w teorii i praktyce: przewartościowanie ludzkich relacji z pozaludzkimi podmiotami i środowiskami

Sznurek

Po przyjeździe do Poznania i rozpoczęciu studiów magisterskich chciałam zapoznać się z nowym otoczeniem, spacerując codziennie po okolicy. Podczas jednego z takich spacerów odkryłam *Clematis Virginiana* (powojnik wirginijski) i poczułam chęć zabrania kilku egzemplarzy rośliny do pracowni. Przeprowadziłam kilka eksperymentów praktycznych nad potencjalnym zastosowaniem włókien rośliny w sztuce tkaniny i w wyniku użycia różnych technik filcowania otrzymałam materiał przypominający sukno. I tak powstała moja praca zatytułowana *Sukno*.

Obiekty, które powstały w wyniku tych starań, zafascynowały mnie, a jednocześnie wprawiły w zakłopotanie, gdyż wydawały się zacierać granicę między organizmami roślinnymi i zwierzęcymi. Podobieństwo włókien roślinnych do ludzkich lub zwierzęcych włosów było niesamowite, a powstała tkanina przypominała wyglądem futro i mech, przez co wyglądała jak żywa i nieustannie rosnąca materia.

Il. 1.

Nina Kruger, *Sznurek*, 2022, Poznań

Praca z włóknami powojnika wymagała dużej świadomości cyklu życia i naturalnego środowiska rośliny. Aby kontynuować eksperymenty przez cały rok, zebrałam wystarczającą ilość materiału jesienią, jednocześnie ograniczając do minimum wpływ na roślinę i jej środowisko, priorytetowo traktując odpowiedzialne gromadzenie materiału w celu uniknięcia szkód.

Technika zastosowana do stworzenia tkaniny obejmowała metodę filcowania na sucho, która ze względu na naturalną kruchość włókien roślinnych wymagała użycia runa owczego jako materiału wiążącego. Proces ten polegał na ułożeniu runa na warstwie włókien roślinnych na arkuszu gąbki, po czym włókna były wielokrotnie nakłuwane igłą do filcowania. Jest to pracochłonny i wymagający skrupulatności proces, który ma na celu scalenie obu materiałów. Po zakończeniu procesu scalona warstwa została usunięta z gąbki. Jednak ze względu na ciągłe wysychanie włókien roślinnych końcowy element pozostaje niezwykle delikatny.

Moim celem jest skłonienie widzów do zatrzymania się i kontemplacji skomplikowanych i nieoczywistych relacji między ludźmi a tworzącymi nasz świat materiałami organicznymi. Prace odzwierciedlają teoretyczne założenia posthumanizmu, postrzegającego ludzkie relacje ze światem jako współzależne i nieliniowe. Percepcja taka poszerza pojęcie sprawczości, jaźni i życia o byty pozaludzkie, takie jak rośliny, zwierzęta i maszyny. Projekt ma na celu podkreślenie delikatnej i efemerycznej natury życia, zwracając jednocześnie uwagę na szeroki potencjał i różnorodność ota-

czających nas materiałów i organizmów, często lekceważonych lub niedocenianych. Zaskakujący był dla mnie fakt, że polscy odbiorcy nie byli w stanie rozpoznać rośliny wykorzystanej w moich pracach, pomimo jej częstego występowania w miastach w całej Polsce. Tym większe znaczenie ma rozpoznawanie i rozumienie skomplikowanych powiązań, które istnieją wokół nas.

Rozszerzanie relacji ludzi ze światem: posthumanizm w tekstach Haraway, Braidotti, Susena, Costy i Berry

Jak wyjaśniła Josephine Berry, posthumanizm to perspektywa poszerzająca nasze rozumienie relacji człowieka ze światem, podkreślająca wzajemne powiązania i nieliniowość takich relacji. W przeciwieństwie do tradycyjnych poglądów, które oddzielają ludzi od reszty stworzenia, posthumanizm uznaje, że ludzie nieustannie kształtują swoje środowisko i sami są przez nie kształtowani¹. Takie poglądy wyrażają także Claudia Lima Costa, Ildney Cavalcanti czy Joan Haran, którzy to autorzy podkreślają konieczność rozszerzenia pojęcia sprawczości, jaźni i życia na byty niebędące ludźmi, takie jak zwierzęta i maszyny².

Zdaniem Simona Susena posthumanizm konstruuje post-antropocentryczny świat, który podważa istotę człowieczeństwa poprzez redefinicję naszych relacji z istotami innymi niż ludzie i ekosystemami. Pogląd ten kładzie nacisk na powiązania między ludźmi i nie-ludźmi, konstruując świat, który podważa sedno tego, co oznacza bycie człowiekiem. W tym sensie to, co nieludzkie, nie ogranicza się do zwierząt i roślin, ale może być rozumiane jako obejmujące wszystkie „organizmy, systemy klimatyczne, technologie czy ekosystemy”³. Susen uzupełnia ustalenia poczynione przez Costę i in. i idzie dalej, zauważając, że rzeczywistość post-ludzka domaga się wprowadzenia nowej perspektywy naszych relacji ze światem, podkreślając powiązania i współzależność między ludźmi i nie-ludźmi.

Donna Haraway, znacząca postać posthumanizmu, odrzuca ideę wyższości człowieka i podkreśla znaczenie perspektywy post-ludzkiej i pozaludzkiej przy jednoczesnym promowaniu równości skoncentrowanej na biologii. Rosi Braidotti, współczesna filozofka feministyczna, opiera się

» 1 Josephine Berry, „How to Explain Pictures to a Dying Human: On Art in Expanded Ontologies,” *The Large Glass: Journal of Contemporary Art, Culture and Theory*, 2019, nr 27/28, 7.

» 2 Claudia Lima Costa, Ildney Cavalcanti, Joan Haran, „On the Posthuman,” *Ilha do Desterro – A Journal of English Language, Literatures in English and Cultural Studies*, 2015 (June), 9, <https://doi.org/10.5007/2175-8026.2017v70n2p9>.

» 3 Simon Susen, „Reflections on the (Post-)Human Condition: Towards New Forms of Engagement with the World?,” *Social Epistemology*, 2021 (May), 3, <https://doi.org/10.1080/02691728.2021.1893859>.

na pracy Haraway i sugeruje stworzenie nowego systemu pokrewieństwa, opartego na emocjonalnych więziach z podmiotami pozaludzkimi⁴.

Jak uważa Braidotti, Haraway kwestionuje konwencjonalne rozumienie świata, które umacnia patriarchalne struktury władzy i tworzy fałszywą dychotomię między naturą a kulturą. Badaczka sugeruje ustanowienie społeczności, która obejmuje podmioty niebędące ludźmi, oparte na empatii, odpowiedzialności i uznaniu. W ten sposób Haraway proponuje bardziej inkluzywne rozumienie świata, które rzuca wyzwanie perspektywie antropocentrycznej.

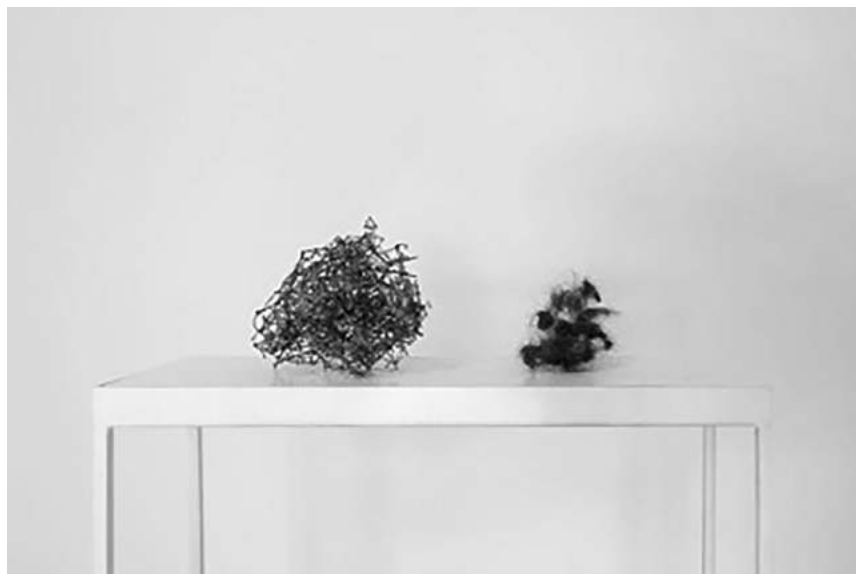
Zarówno Haraway, jak i Braidotti rozwijają perspektywę posthumanistyczną, podkreślając konieczność uwzględnienia powiązań między ludźmi i nie-ludźmi oraz kwestionując konwencjonalne przekonanie o kluczowej roli człowieka. Co więcej, idee Haraway rezonują z coraz powszechniejszą troską o kwestie ekologiczne i potrzebą zrównoważonych praktyk, które przynoszą korzyści wszystkim istotom na Ziemi. Potrzeba zrównoważonego rozwoju wynika ze sprzężenia skutków globalizacji i rozwoju technologii⁵.

Gniazda

Gniazda powstały z wici powojnika pozostałych po usunięciu włókien niezbędnych do otrzymania obiektu przedstawionego na zdjęciu 1. Wici te naturalnie utworzyły strukturę sieciową przypominającą gniazdo. Aby zachować tę strukturę, zostały pokryte żelatyną, która nadała gałązkom nieprzyjemną cechę przywodzącą na myśl płyny ustrojowe, takie jak ślina, i wzmocniła zwierzęcy lub ludzki aspekt rośliny. Gniazdo gałązek jest zestawione z kulką moich własnych zebranych włosów.

» 4 Rosi Braidotti, „Post-human, All too Human: Towards a New Process Ontology”, *Theory, Culture & Society*, 2006, nr 7-8, 23 (December), 199-200, <https://doi.org/10.1177/0263276406069232>

» 5 Rosi Braidotti, „Posthuman Humanities,” *European Educational Research Journal*, 2013, 12, nr 1 (January), 5, <https://journals.sagepub.com/doi/10.2304/eeerj.1.12.2013>.

Il. 2.
Nina Kruger, *Gniazda*, 2023, Poznań

Po zainicjowaniu zbierania włókien powojnika podjęłam dodatkowe działanie polegające na zbieraniu własnych włosów. Z posthumanistycznego i postantropocentrycznego punktu widzenia wydawało mi się stosowne wniesienie osobistego wkładu w archiwum materiałów włóknistych, zamiast polegać w swojej twórczości wyłącznie na źródłach roślinnych. Warto jednak zauważyć, że mój osobisty wkład blednie w porównaniu ze znaczną ilością materiału pozyskanego z roślin. Proces produkcji moich własnych materiałów jest czasochłonny i obejmuje codzienny rytuał zbierania. Ten skrupulatny wysiłek zaowocował skromną produkcją, charakteryzującą się uproszczoną formą w kształcie kuli. Ze względu na znaczną inwestycję czasu w pozyskiwanie tego materiału, wykształciłam silne poczucie przywiązania i ochrony mojego wkładu. W rezultacie powstrzymałam się od nadmiernych eksperymentów, obawiając się potencjalnego marnotrawstwa, co dodatkowo przyczyniło się do ogólnej prostoty ostatecznej prezentacji. Co ciekawe, stoi to w sprzeczności z posthumanistycznym i post-antropocentrycznym myśleniem, ponieważ obserwuję subtelny hierarchiczny podział między zebranymi materiałami roślinnymi a moim własnym wkładem. Warto uznać i jednocześnie zakwestionować tę nierówność i być świadomym pułapek w moich własnych interpretacjach i ustaleniach, które ona tworzy.

Zamierzam również ustanowić znaczące podobieństwa między strukturami i kształtami przejawiającymi się w materiałach roślinnych, zwierzę-

cych i ludzkich, aby bardziej docenić te różne kategorie. Ma to na celu przypomnienie o równej pozycji ludzi w tej taksonomii i samej idei równości.

Rewizja posthumanizmu w antropocenie: debaty teoretyczne i implikacje etyczne w kontekście kryzysów ekologicznych i postępu technologicznego

Podczas gdy teoretycy tacy jak Haraway i Bruno Latour wnieśli znaczący wkład w posthumanizm w latach 80. ubiegłego wieku, to ilość odniesień do posthumanizmu w ostatnich badaniach gwałtownie wzrosła. Jest on postrzegany jako odpowiedź na dotykające społeczeństwo kryzysy: ekonomiczny, polityczny, kulturowy i ekologiczny. Costa i in. twierdzą, że kwestie te należy koniecznie rozpatrywać w kontekście antropocenu, który charakteryzuje się znaczącym wpływem działalności człowieka na zdrowie i zrównoważony rozwój planety⁶.

Braidotti rozszerza powyższe wnioski, podkreślając, że wyzwania, jakie niesie ze sobą kryzys antropocenu, potęgują jeszcze dwa inne czynniki: szybkie tempo postępu technologicznego i pogłębianie się różnic gospodarczych i społecznych. Zauważa, że skutkuje to wytworzeniem się środowiska wieloaspektowego i podatnego na konflikty.

Podczas gdy niektórzy liberalni intelektualiści wyrażają zaniepokojenie rozwojem postępu technologicznego i związanymi z nim problemami społecznymi, Braidotti, jako posthumanistka, z zadowoleniem przyjmuje ideę zerwania z centralną rolą człowieka. Dostrzega zalety takiej ewolucji i wzywa do rozwoju nowych idei i terminologii, które można odnieść do obecnej sytuacji, by wyznaczyć przyszłe kierunki⁷.

Braidotti argumentuje, że samo uznanie istnienia antropocenu nie wystarczy – aby poradzić sobie z kryzysami współczesności, potrzebujemy bardziej innowacyjnego i kreatywnego myślenia. Autorka wzywa do odnowienia wiary w poznawcze i polityczne znaczenie kreatywności. W związku z tym konieczne jest zbadanie nowych i innowacyjnych sposobów myślenia oraz przeformułowanie naszego rozumienia świata, nas samych i naszych relacji z technologią, w celu poruszania się w tej złożonej i wieloaspektowej sytuacji⁸.

Perspektywa Justyny Stępień, będąca także odpowiedzią na kryzys antropocenu i ograniczenia antropocentrycznego modelu wiedzy, uzupełnia koncepcje przedstawione przez Costę i in. oraz Braidotti. Stępień argumentuje, że tradycyjny antropocentryczny model wiedzy sprzyja eksploatacji tego, co pozaludzkie, i wzmacnia mechanizmy regulujące wiedzę

» 6 Costa, i in. *On the Posthuman*, 9.

» 7 Braidotti, *Posthuman Humanities*, 6.

» 8 Rosi Braidotti, *Posthuman Humanities*, 6.

instytucjonalną. Aby przywrócić równowagę etyczną, autorka sugeruje, że należy uznać kontinuum materialne „natura-kultura” i zdefiniować na nowo pozycję człowieka. Zamiast eliminować ludzi, musimy ponownie ocenić nasze relacje ze światem, aby rozpoznać wzajemne zależności między ludźmi a naturą⁹. Perspektywa ta współgra z poglądami Costy i in. oraz Braidotti, uznającymi złożoność procesów zachodzących w naszym świecie oraz potrzebę innowacyjnego i kreatywnego myślenia, które pozwoli nam zmierzyć się z obecną sytuacją i wytyczyć przyszłe kierunki.

Co więcej, w literaturze teorii społecznej istnieją wspólne obawy dotyczące przyszłości ludzkości i jej humanistycznego dziedzictwa. Stępień komentuje książkę Braidotti i Matthew Fullera z 2019 roku (*The Post-Humanities in an Era of Unexpected Consequences*), twierdząc, że naszej obecnej kondycji nie można opisać wyłącznie jako „ludzkiej” ze względu na czynniki takie jak rozwój systemów obliczeniowych, zagrożenia dla bezpieczeństwa, nowe formy biomedyczne i poważne szkody ekologiczne. Pojawienie się tych czynników przyniosło wiele nowych i nieoczekiwanych konsekwencji, które stanowią wyzwanie dla istniejącego paradygmatu koncentrującego się na człowieku. W związku z tym konieczne jest uznanie ograniczeń perspektywy antropocentrycznej i przyjęcie nowych terminologii i koncepcji, mających zastosowanie do obecnej sytuacji¹⁰.

Ogólnie rzecz ujmując, wspólnym mianownikiem perspektyw przyjętych przez Costa et al, Braidotti i Stępień jest podkreślenie naglącej potrzeby przewartościowania relacji człowieka z ekologią oraz wagi innowacyjnego i kreatywnego myślenia, które pozwoli stawić czoła trudnym wyzwaniom antropocenu.

Zakończenie

Moja własna praktyka w zakresie sztuki włókna przeplata się wielostronnie z teorią, w szczególności kształtując moje wybory w zakresie medium, tematu i techniki. Podczas studiów magisterskich na UAP zajęłam się posthumanizmem i powiązałam go z własną twórczością artystyczną. Takie połączenie teorii i praktyki podkreśliło krytyczne zaangażowanie we współczesne kwestie ekologiczne.

Stosując podwójną strukturę narracyjną, artykuł łączy teorię z praktyką artystyczną, zwracając uwagę na często pomijaną bioróżnorodność zauważalną w bezpośrednim otoczeniu. Omawiane prace rzucają wyzwanie konwencjonalnym koncepcjom sprawczości i życia, odzwierciedlając

» 9 Justyna Stępień, *Posthuman and Nonhuman Entanglements in Contemporary Art and the Body*, (New York: Routledge, 2022), 4.

» 10 Justyna Stępień, *Posthuman and Nonhuman Entanglements in Contemporary Art and the Body*, 4.

wzajemne powiązania między organizmami innymi niż ludzkie. Warto wspomnieć o perspektywach kluczowych teoretyków, takich jak Donna Haraway i Rosi Braidotti.

Chociaż artykuł nie formułuje wniosków, to ilustruje, w jaki sposób złożone teorie wzbogacają rozumienie sztuki. Pokazuje, jak posthumanizm rozwinął i przekształcił moją praktykę tkaniny artystycznej, wzmacniając uznanie dla tego, co pozaludzkie. W mojej analizie podkreślam znaczenie badań teoretycznych we współczesnej tkaninie artystycznej, ilustrując jej potencjał analizy palących kwestii współczesności.

Tekst powstał na bazie pracy magisterskiej napisanej pod kierunkiem dr. Paula Magee na temat: *Bieżące kreatywne podejścia badawcze w obszarze współczesnej tkaniny artystycznej*. •

Abstrakt

Artykuł zagłębia się we współczesną praktykę sztuki tekstylnej, śledząc jej ewolucję przez pryzmat posthumanizmu i nowego materializmu. W ramach splecenia koncepcji teoretycznych z pracą praktyczną ta podwójna struktura narracyjna tej eksploracji pozwala dostrzec istotne związki. Prolog układa scenę, opowiadając o przełomowej wyprawie campingowej do Południowej Afryki, która to głęboko ukształtowała moje pojmowanie poruszanych i prezentowanych tematów oraz wpłynęła na moją twórczość artystyczną. Ponadto, w tekście podkreślona zostaje istotność bogatej bioróżnorodności obejmującej organiczne włókna i materiały w moim najbliższym otoczeniu, podkreślając, jak sztuka tekstylna może służyć jako środek przyciągający uwagę. Stosując techniki takie jak filcowanie na sucho, starałam się podkreślić wzajemne powiązania organizmów nie-ludzkich, jednocześnie kwestionując konwencjonalne pojęcia życia.

Poprzez tę eksplorację moja praca ma na celu podkreślenie potencjału sztuki jako katalizatora podnoszenia świadomości ważnych współczesnych problemów, jednocześnie rzucając światło na to, jak zmaganie się ze złożonymi teoriami w trakcie procesu twórczego sprzyja głębszemu zrozumieniu zarówno sztuki, jak i teorii. Dodatkowo, artykuł zagłębia się w konteksty osobiste i artystyczne, cele i metody.

Słowa kluczowe:

współczesna sztuka tekstylna, posthumanizm, nowy materializm, organiczne materiały, sztuka z włókien, teoria i praktyka artystyczna

Bibliografia

1. Braidotti, Rosi. „Posthuman Humanities.” *European Educational Research Journal*, 2013, 12, nr 1 (January), 5-6. [https://journals.sagepub.com/doi/10.2304/eerj\(1.12.2013\)](https://journals.sagepub.com/doi/10.2304/eerj(1.12.2013)).
2. Braidotti, Rosi. „Post-human, All too Human: Towards a New Process Ontology.” *Theory, Culture & Society*, 2006, 23, nr 7-8 (December), 199-200. <https://doi.org/10.1177/0263276406069232>

3. Berry, Josephine. „How to Explain Pictures to a Dying Human: On Art in Expanded Ontologies.” *The Large Glass: Journal of Contemporary Art, Culture and Theory*, 2019, nr 27/28, 7.
4. Costa, Claudia Lima; Ildney Cavalcanti, Joan Haran. „On the Posthuman.” *Ilha do Desterro – A Journal of English Language, Literatures in English and Cultural Studies*. (June 2015): 9. <https://doi.org/10.5007/2175-8026.2017v70n2p9>
5. Susen, Simon. „Reflections on the (Post-)Human Condition: Towards New Forms of Engagement with the World?.” *Social Epistemology* 36(1), (May 2021): 63-94. <https://doi.org/10.1080/02691728.2021.1893859>.
6. Stępień, Justyna. *Posthuman and Nonhuman Entanglements in Contemporary Art and the Body*. New York: Routledge, 2022.

Zeszyty Artystyczne

#44 / 2023 / rok XXXII

Rada programowa „Zeszytów Artystycznych”

Izabella Gustowska
Marek Krajewski
Mária Orišková
Jörg Scheller
Miško Šuvaković

Redaktorka prowadząca Magdalena Kleszyńska

Redaktorka naczelna Justyna Ryzek

Zastępczyni redaktorki naczelnej Ewa Wójtowicz

Redaktorka tematyczna Izabela Kowalczyk

Sekretarzynie redakcji Magdalena Kleszyńska

Redaktor graficzny Bartosz Mamak

Korekta Joanna Fifielska, Filologos

Tłumaczenia

Marcin Turski
Józef Jaskulski

Korekta anglojęzyczna Michael Timberlake

Kontakt

zeszyty.artystyczne@uap.edu.pl

ISSN 1232-6682

© Copyright by Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz
w Poznaniu 2023

Wersją pierwotną czasopisma
jest wersja drukowana.

Wydawca

Uniwersytet Artystyczny
im. Magdaleny Abakanowicz w Poznaniu
Wydział Edukacji Artystycznej i Kuratorstwa
Aleje Marcinkowskiego 29
60-967 Poznań 9

tel. +48 61 855 25 21
e-mail: office@uap.edu.pl
www.uap.edu.pl

Druk

MJP Drukarnia Poterscy Sp. j.
ul. Romana Maya 30
61-371 Poznań

MEiN

UAP | POZNAŃ

WYDZIAŁ EDUKACJI
ARTYSTYCZNEJ I KURATORSTWA

Stworzenie anglojęzycznej wersji publikacji –
płatne ze środków Ministerstwa Edukacji i Nauki
na podstawie umowy nr RCN/SP/0363/2021/1
stanowiących pomoc przyznaną w ramach programu
„Rozwój czasopism naukowych”.

nakład 100 egz.

ISSN 1232-6682

